

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО РЕЛІГІЮ ТА ЦЕРКВУ

29.11.2022 00:03

[10. Політичні науки]

Автор: **Бокоч Вікторія Михайлівна, доктор політичних наук, Ужгородський національний університет**

Динамічний розвиток політичних процесів та зростання ролі релігійного чинника у суспільному житті України потребують постійного удосконалення законодавства України про релігію та церкву.

Конституційно-правові засади державно-церковних та міжконфесійних відносин в Україні формуються Верховною Радою України. У Конституції України, базовому Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» та інших законах України сформульовані основні принципи та положення, якими регулюються відносини у релігійно-церковній сфері: відокремленість церкви від держави і школи від церкви; невтручання влади у внутрішні справи релігійних організацій; невтручання релігійних організацій у діяльність державних органів; невтручання одних релігійних організацій у діяльність інших релігійних організацій; рівноправність громадян незалежно від їхнього ставлення до релігії; рівність релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом та ін. [1, 2].

Важливим напрямом удосконалення сучасних державно-церковних відносин в Україні залишається подолання негативних наслідків релігійної політики радянського тоталітарного режиму у релігійно-церковній сфері. Серед перших актів, спрямованих на подолання наслідків цієї політики, був Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Згідно з цим законом реабілітації підлягали особи, до яких в радянські часи були застосовані репресії з релігійних мотивів [3]. На його підставі було реабілітовано тисячі священнослужителів і віруючих різних конфесій.

Після проголошення незалежності України постала проблема реституції експропрійованих радянською владою культових будівель та церковного майна. Нині ці питання регулюються підзаконними нормативно-правовими актами (указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України), хоча відповідно до п.7 статті 92 Конституції України правовий режим власності визначається виключно законами [1]. Успішному розв'язанню цієї проблеми могло б послужити прийняття спеціального закону, а також уміле використання досвіду країн Центральної та Східної Європи, а також.

Питання забезпечення релігійних організацій культовими приміщеннями і майном особливої актуальності набуло в умовах російського військового вторгнення в Україну, під час якого окупантами зруйновано і пошкоджено сотні храмів, релігійних будівель різних конфесій.

Важливе значення мало врегулювання на законодавчому рівні відносин армії і церкви. Враховуючи те, що вівчечення деяких релігійних організацій не допускали користування зброєю, Верховною Радою України одним із перших у цій сфері було прийнято закон, який надавав громадянам України право на заміну строкової військової служби альтернативною (невійськовою) [4]. При цьому встановлені радянським законодавством санкції за ухилення від служби в армії за релігійними мотивами скасовувалися. Пізніше право на альтернативну (невійськову) службу було закріплене в Конституції України [1]. Проте визначений законом термін альтернативної (невійськової) служби, що у півтора рази перевищує строк військової служби, викликає сумнів як такий, що не повністю узгоджується з конституційним принципом рівності громадян.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» священнослужителям, які закінчили вищі або середні духовні навчальні заклади і працюють у релігійних організаціях, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку, надається відстрочка від призову на строкову військову службу та проходження зборів [5].

Після довготривалого суспільного обговорення проблеми душпастирської опіки військовослужбовців було прийнято Закон України «Про Службу військового капеланства» яким визначається правові та організаційні засади і принципи діяльності військових капеланів у Збройних силах та інших військових формуваннях України [6]. Особливо активно інститут капеланства запрацював і конституювався під час російсько-української війни.

Зважаючи на перебування Української православної церкви у юрисдикції Московського патріархату, змінами до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено обмеження доступу її священнослужителів, релігійних проповідників та наставників у місця дислокації військових формувань [2].

Одним із недоліків вітчизняного законодавства про релігію та церкву є відсутність відповідальності за невиконання окремих встановлених ним приписів, положень та норм. Наприклад, Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» декларується неможливість участі релігійних організацій у діяльності політичних партій, ведення агітації, фінансування виборчих кампаній [2], проте санкцій за порушення цього положення не встановлено, що призводить до прихованої чи відкритої підтримки ними тих чи інших політичних сил. У цьому контексті не зайвим було б запровадження відповідальності представників українського політикуму за використання ними релігійного чинника у боротьбі за владу.

Значного посилення потребують положення та норми чинного законодавства України, які сприяли б розмежуванню політики і релігії, зниженню рівня політизації релігії та містили б дієві правові механізми розв'язання міжконфесійних конфліктів.

Серед важливих положень чинного законодавства України про релігію та церкву є положення, якими визначається порядок зміни релігійними громадами своєї канонічної та організаційної підлеглості. Саме вони регулюють процес переходу релігійних громад від Української православної церкви, що знаходиться в юрисдикції Московського патріархату, до Православної церкви України, який значно активізувався в умовах російської військової агресії в Україну.

Просування України по шляху євроінтеграції, запровадження безвізового режиму, наявність значної кількості трудових мігрантів та біженців з України у країнах Західної Європи актуалізували проблему перенесення дати святкування Різдва Христового із 7 січня на 25 грудня. Український парламент шляхом внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України, якою встановлюються святкові та неробочі дні, закріпив «подвійне» святкування Різдва Христового - 7 січня та 25 грудня [7]. Однак цю проблему не можна вважати до кінця розв'язаною, оскільки вона вимагає не тільки встановлення дати святкування Різдва Христового, а зміни усього церковного календаря з юліанського на григоріанський та внесення відповідних уточнень до вищезазначеної статті Кодексу законів про працю України. Завдяки цьому з'явиться можливість усунення сучасної парадоксальної ситуації, що виникла в Україні, коли одні релігійні свята одними і тими ж конфесіями відзначатимуться за григоріанським, а інші - за юліанським календарем.

Звертає на себе увагу та обставина, що в умовах поліконфесійності українського суспільства, а також значної політизації релігійного середовища одні і ті ж законопроекти чи законодавчі акти з релігійно-церковних питань неоднозначно сприймалися представниками українського політикуму та релігійних організацій. Ініціювання та прийняття деяких законів з релігійно-церковних питань неодноразово призводило до загострення релігійної і політичної ситуації в Україні. Масове невдоволення у середовищі окремих конфесій, зокрема Української православної церкви, свого часу викликало прийняття законодавчих актів, якими передбачалося запровадження реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційного коду). Під тиском церкви було прийнято рішення про можливість заміни ідентифікаційного коду на альтернативну форму ідентифікації платників податку. Аналогічну позицію Українська православна церква зайняла також у зв'язку із запровадженням в Україні біометричних паспортів.

До загострення ситуації призвело також прийняття змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [2], якими передбачалося встановлення особливого статусу та перейменування релігійних організацій, які входять до структури релігійних об'єднань, керівний центр яких знаходиться у державі, що вчинила агресію проти України. Прийняття цього закону викликало бурхливу реакцію у середовищі Української православної церкви, якої він стосувався найбільшою мірою.

Бурхливою реакцією Українська православна церква зустріла також внесені до Верховної Ради України законопроекти про заборону Московського патріархату в Україні [8].

Таким чином, незважаючи на створення системи законодавства України про релігію та церкву, вона потребує постійного оновлення і розвитку. Якість законодавчих актів про свободу совісті та релігійні організації була б значно вищою, якби законодавці тісніше співпрацювали із представниками спеціалізованих наукових інституцій, ширше використовували їхні теоретичні напрацювання, враховували висновки, рекомендації та пропозиції, а також більшою мірою зважали на інтереси віруючих та релігійних організацій.

Література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 25. Ст.283. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

3. Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного

тоталітарного режиму 1917-1991 років». Відомості Верховної Ради УРСР

(ВВР). 1991. № 22. Ст.262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12>

4. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. ст.188. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12> ;

5. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 27. Ст.285. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

6. Закон України «Про Службу військового капеланства». Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

7. Кодекс законів про працю України. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

8. Проект Закону України «Про заборону Московського патріархату на території України». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39276>; Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" щодо заборони діяльності релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39269>